

Fleksibilisering og arbejdsmarkedsrelevans: nye styringsmekanismer i uddannelsessystemet?

Formål og bidrag

Bliver det 21. århundredes store uddannelses- og arbejdsmarkedspolitiske satsning på livslang læring og entreprenørskab undergravet af kravet om direkte arbejdsmarkedsrelevans?

I universitetsloven 2003 blev formålet med en universitetsuddannelse omdefineret fra indsigt i et bestemt fagligt indhold til arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling. Alle studieordninger er efterfølgende blevet omlagt i kompetenceorienterede moduler, som skal understøtte de studerendes arbejde med udviklingen af en arbejdsmarkedsrelevant kompetenceprofil.¹

Dette projekt har til formål at undersøge, hvordan de nye krav om arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling påvirker de studerendes uddannelsesnavigation. Undersøgelsen fokuserer især på konsekvenserne af regeringens fleksibiliseringsplan 2012², som giver de studerende nyemuligheder for individuelt sammensatte forløb på tværs af universiteter og fag. I undersøgelsen indgår en landsdækkende spørgeskemaundersøgelse samt interview og feltarbejde på udvalgte danske uddannelser. Undersøgelsen perspektiveres gennem et forskningsreview samt interview og feltarbejde i England, hvor kravet om arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling har været gældende i en årrække.

På trods af Bolognaprocessen og den danske strategi for livslang læring er tendensen, at de studerende i stigende grad fravælger de bredere (ud)dannelsesperspektiver. Flere undersøgelser³ viser, at mange er usikre på, om deres uddannelse giver dem de rigtige kompetencer, og at stadig flere efterstræber et direkte arbejdsmarkedsrelevant cv via fx mentorordninger og praktik. Ifølge en landsdækkende undersøgelse fra 2012⁴ oplever et flertal af underviserne tilsvarende, at de studerende er mere instrumentelt orienterede, alt imens deres faglige niveau falder.

Aktuelt diskuteres derfor, hvorvidt det øgede fokus på arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling er med til at promovere en "opportunistisk personlighed" og et "mekanisk [...] videnssyn, der står i vejen for kreativitetsfremmende og udviklingsorienterede aktiviteter"⁵, og som er i modstrid med den aktuelle satsning på livslang læring og entreprenørskab?⁶

Der er imidlertid endnu stor mangel på empirisk viden om, hvordan kravet om arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling i praksis påvirker de studerendes uddannelsesnavigation; prioriteter og valg ml. forskellige uddannelser og uddannelsesmoduler. Det skyldes bl.a., at de nye kompetencestudieordninger mange steder først blev fuldt implementeret i 2008, hvorfor der først i dag er empirisk baggrund for at vurdere konsekvenserne. Med regeringens fleksibiliseringsplan 2012 følger

dertil en ny ansvarliggørelse af de studerende, som ligeledes kalder på undersøgelse. Endvidere ligger der endnu en væsentlig udfordring i at udvikle en forskningstilgang, der kan belyse de politiske styringsrationaler, forbundet hermed.

Forskningsspørgsmål

- Hvordan – og i hvilken grad - indgår kravet om arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling i de studerendes uddannelsesnavigation?
- Hvordan påvirker den øgede fleksibilisering og valgfrihed de studerendes overvejelser i forbindelse med opbygning af et personligt kompetence-cv?
- Hvilke erfaringer foreligger fra de engelske universiteter, som har været underlagt krav om arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling i en årrække?

Med besvarelsen af disse spørgsmål vil projektet bidrage med ny viden om, hvordan kombinationen af kravet om arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling og den øgede valgfrihed påvirker de studerendes valg, herunder hvilke kompetencer, de fremover tager med sig i (arbejds)livet. Med udsyn til den internationale udvikling vil det samtidig kvalificere diskussionen af de samfundsmæssige konsekvenser af de igangværende reformer, herunder generere en viden, som vil være konkret anvendelig i uddannelsesudviklingen. Ved at belyse fleksibilisering og arbejdsmarkedsrelevans som et politisk styringsrationale vil projektet endelig også bidrage med en essentiel videreudvikling af de eksisterende forskningsoptikker.

State-of-the-art

Undersøgelsen sker i forlængelse af diskussioner om fleksibilisering og arbejdsmarkedsorientering, som har været på dagsordenen i den internationale uddannelsesforskning, i en årrække.⁷ I lighed med den danske regerings fleksibiliseringsudspil argumenterer fortalere for, at valgfriheden højner gennemførelsen og gør de studerende mere motiverede og ansvarlige for egen læring. Kritikerne mener derimod, at den øgede valgfrihed leder til fragmentering af viden, overfladestudier og manglende kontinuitet. Et centralt kritikpunkt er, at de studerende tilskyndes til en passiv, instrumentel tilgang, som er i modstrid med tidens satsning på livslang læring og entreprenørskab.

I en dansk kontekst har spørgsmålet om arbejdsmarkedsrelevans hidtil især været tematiseret ud fra kvantitative optikker med fokus på sammenhængen ml. optag, gennemførelse og beskæftigelse.⁸ I lighed med regeringens fleksibiliseringsudspil henvises ofte til en t rational choice-teori⁹, hvor ansvaret individualiseres og tildeles den enkelte studerende. Tilgangen er derfor kritiseret for ikke at have blik for, at den øgede valgfrihed må ses i sammenhæng med nogle socialt konstituerede rammevilkår, som de studerende ikke selv er herrer over.¹⁰

Omvendt har der inden for den kvalitativt orienterede uddannelsesforskning¹¹ endnu kun været sporadisk fokus på den medkonstituerende betydning, som kravet om arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling har for de studerendes uddannelsesnavigation. Med fokus på unges uddannelsesvalg direkte efter gymnasiet har Camilla Hutter¹² som den eneste problematiseret, at mange føler sig pressede, fordi ansvaret for at opbygge et arbejdsmarkedsrelevant cv individualiseres. Betydningen af, at de videregående uddannelser nu er omlagt i arbejdsmarkedsorienterede moduler er

imidlertid endnu ikke belyst, ligesom der endnu er stor mangel på viden om, hvordan den øgede valgfrihed spiller ind herpå.

Teori og begreber

For at udforske disse nye områder udfoldes projektet i en governmentalityteoretisk ramme¹³, som beskæftiger sig med, hvordan overordnede politiske reformer influerer på de lokale aktørers handlerum. Centralt for projektets forskningsbidrag er her, at kravet om arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling og den igangværende fleksibilisering analyseres i en gensidigt konstituerende sammenhæng, som fokuserer på begge deles betydning for de studerendes uddannelsesnavigation. Begrebet uddannelsesnavigation betegner det forhold, at de studerende i stigende grad forventes selv at finde vej i et åbent rum af valgmuligheder i forb. med opbygningen af et personligt kompetence-cv. Til forskel fra rational choice-teorien og regeringens fleksibiliseringsudspil, der ser de studerende som rationelle subjekter, der suverænt er i stand til at vælge mhp. mest mulig egennytte, forstås uddannelsesnavigation imidlertid som en kompleks social konstruktion. Kravet om arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling analyseres i den forbindelse som et politisk styringsrationale, der medvirker til at promovere bestemte rationaler vedr. de studerendes prioriteter og valg. Bl.a. er den frihed, de studerende stilles i udsigt med fleksibiliseringen, på forhånd begrænset af et instrumentelt og arbejdsmarkedsorienteret begrebsapparat. I forlængelse af governmentalityoptikken forstås fleksibilisering imidlertid også som en styringsteknologi, som potentielt forstærker presset på den enkelte studerende ved at give ham/hende ansvaret for selv at sammensætte arbejdsmarkedsrelevant cv på tværs af uddannelser og fag.

Analysebidrag

Som en væsentlig nuancering af de eksisterende forskningstilgange åbner projektet med denne optik op for at belyse kravet om arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling som en politisk styringsteknologi, der indgår i en kompleks sammenhæng med den igangværende fleksibilisering. Centralt for udfoldelsen af projektets forskningsspørgsmål er derfor, hvordan den løbende selvrefleksion, som fleksibiliseringen pålægger de studerende, sætter sig i gennem i form af bestemte navigationsmønstre, herunder hvorvidt de – som det hævdes (op. cit.) – pålægges en ny, opportunistisk selvoptagethed, som bestandigt er optaget af at vurdere udbyttet af egen handlen i fht. kravet om arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling; hvorvidt det er motiverende, højner gennemførelsen og/eller fører til overfladiske studier?

Undersøgellesdesign

Besvarelsen af de to første forskningsspørgsmål vedr. de danske studerendes uddannelsesnavigation tager udgangspunkt i en landsdækkende spørgeskemaundersøgelse samt feltarbejde og interview ved Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab (INNS), KU. Besvarelsen af det tredje spørgsmål vedr. erfaringerne fra England sker via review af den eksisterende forskning samt interview og feltarbejde ved Roehampton University i London.

1) Landsdækkende spørgeskemaundersøgelse

Den landsdækkende spørgeskemaundersøgelse har til formål at identificere generelle træk ved de

studerendes uddannelsesnavigation og syn på forholdet ml. uddannelse og karriere. Undersøgelsen udføres i samarbejde med DM som et online survey blandt foreningens 8.000 studentermedlemmer. Jf. erfaringer fra tidligere undersøgelser med et lignende respondentgrundlag forventes en svarprocent, som gør den repræsentativ og tillader detaljerede tværgående analyser. I undersøgelsen indgår spørgsmål vedr. arbejdsmarkedsperspektivets betydning for de studerendes uddannelsesvalg, løbende til-, fra- og omvalg og prioritering ml. personlige læringsinteresser, erhvervsrettede moduler (fx i entreprenørskab) og ekstracurriculære aktiviteter (fx vejledning og studiejob). For at udvide perspektivet har DI, AC og DM givet tilsagn om adgang til upublicerede rådata fra tidligere undersøgelser.¹⁴ Materialet forventes derfor at bidrage med en solid overordnet viden om, hvordan kravet om arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling sætter sig igennem i form af forskellige navigationsmønstre.

2) Feltarbejde og interview på Københavns Universitet

Formålet med feltarbejdet er at indhente perspektiverende viden om, i hvilken udstrækning de studerende på dagligdags plan styres af kravet om arbejdsmarkedsrelevant kompetenceudvikling. Feltarbejdet finder sted ved INSS, KU, som har givet tilsagn om medvirken. Institutet er dels valgt pga. den særlige interesse, som traditionelt ikke-professionsorienterede humaniorauddannelser påkalder sig som prisme for den aktuelle arbejdsmarkedsorientering, dels pga. et iøjnefaldende arbejdsmarkedsfokus i de nye studieordninger. Feltarbejdet omfatter fokusgruppe- og enkeltinterview samt observation af undervisning såvel som ekstracurriculære aktiviteter. De studerende følges dels ved studiestart, hvor de jf. en ny strategi forventes at "træffe reflekterede valg af fx valgfag i uddannelsen, tilvalg, overbygning, karriereretning mm"¹⁵, dels på kandidatuddannelsen, hvor det er en vigtig pointe både at følge studerende, der har valgt et af studieordningens karrierespor, og studerende, der har valgt et individuelt forløb. Feltarbejdet forventes hermed at tilføje en række nuancer i fht. den daglige betydning af de øgede valgmuligheder og kravet om arbejdsmarkedsrelevans, herunder hvorvidt det er motiverende og/eller leder til overfladestudier.

3) Review samt interview og feltarbejde i England

Denne del har til formål at udforske evt. paralleller den engelske udvikling. Udgangspunktet er et review af de seneste ti års forskning med fokus på data, som er sammenlignelige med de planlagte danske undersøgelser.¹⁶ Endvidere er der truffet aftale om feltarbejde og interview ved Roehampton University i London, hvis studenter- og erhvervsprofil er sammenlignelig med INNS. Feltarbejdet arrangeres i samarbejde med professor Rebecca Boden og universitetets Centre of Teaching and Learning.¹⁷ De engelske universiteter blev allerede under den tidl. konservative regering (1974-97) underlagt krav om arbejdsmarkedsrelevans. Endvidere har det siden 2002 været lov, at de studerende skal have tilbudt Personal Development Planning (PDP), som er et integreret studie- og karriereplansværktøj, der sætter fokus på kompetenceudvikling mhp. en bestemt karriere. Fra 2006 til i dag er graden af brugerbetaling samtidig højnet, hvilket har fået de studerende til at forlange et mere klart karrierespæktiv. Undersøgelsen forventes derfor at bidrage med en unik læring i fht. evt. kommende danske tendenser.

Forankring og netværk

Projektet forankres på AU, hvor Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU) har givet tilsagn om et års medfinansiering og adjunktpædagogikum. Projektet vil indgå i det internationale

forskningsprogram Education, Policy and Organisation in the Knowledge Economy (EPOKE) og det EU-finansierede vidensudvekslingsprogram University Reform, Globalisation and Europeanisation (URGE). Projektet vil således være integreret i et proaktivt samarbejde med internationalt førende uddannelses- og policyforskere. Endvidere har DI, AC, DM samt de universitetspædagogiske enheder på KU, AU og RUC givet tilsagn om medvirken i en netværksgruppe, som vil sikre en løbende dialog ml. centrale aktører på universiteterne og relevante eksterne interessenter.

Publikation og formidling

Projektets tilknytning til EPOKE og URGE giver adgang til et unikt internationalt forum for løbende publicering og dialog via working papers og seminarrækker. Derudover publiceres min. to fagfællebedømte artikler i fx EERJ el. LATISS samt min. tre papers på European Conference of Educational Research. Mhp. en bredere målgruppe har DM givet tilsagn om at finansiere en åben midtvejskonference samt løbende formidling i Magisterbladet. Endelig vil de overordnede konklusioner blive præsenteret på et afslutningsseminar for både in- og eksterne interessenter.

Projektplan

Efterår 2013: Spørgeskemaundersøgelse med DM. Feltarbejde på KU påbegyndt.

Forår 2014: Fortsat feltarbejde. Bearbejdning af spørgeskema mhp. peer reviewartikel.

Efterår 2015: Analyse og populærformidling. Undervisning samt adjunktpædagogikum.

Forår 2015: Midtvejskonference m. DM. Videre analyser mhp. internationale conferencepapers.

Efterår 2016: Review, interview og feltarbejde på Roehampton University.

Forår 2016: Sammenfatning i peer reviewartikel. Populærformidling og afslutningsseminar.

Referencer

Akademikernes Centralorganisation (2011). Det frie valg eller det frie fald? - overgangen fra studium til job, cph.: AC 2012,online: http://www.ac.dk/media/99390/det_frie_valg.pdf

Andersen, H. Leth (2011). "Kontrol kvæler universitetet. Vi tager motivationen fra dem, der skal tænkenyt i stedet for at slippe kreativiteten løs i laboratoriet" (in) Politiken 22. November 2011. uddannelser" (in) Uddannelseskvalitet i en globaliseret verden - Vidensøkonomiens indtog i de videregående uddannelser, eds. Leth Andersen & Jacobsen Globalisering af de videregående uddannelser, Kbh.: Gyldendal, 2012: 119-133.

Boden, R. & M. Nedeva (2010). "Employing discourse: universities and graduate "employability" (in) Journal of Education Policy, Vol. 25, No. 1, January 2010: 37-54.

Bridges, D. (2000). "Back to the Future: the Higher Education Curriculum in the 21st Century" (in) Cambridge Journal of Education, 30 (1), 2000: 37-55.

Capacent Epinon & Seks danske universiteter (2007). Humanisternes veje fra uddannelse til job, Humanistundersøgelsen 2007, Capacent Epinon & Seks dansk universiteter 2007.

Damsholt, T. Hussmann, M. Krogh Petersen, I.U. Netterstrøm, N. F. V. Christiansen, & C. Rump

(2008). Studiemønstre: Udvikling af et spørgeskema til analyse af studiemønstre i universitetsuddannelser, Københavns Universitet, 2008.

DEA (2012). Humanisterne på vej mod nye arbejdsmarkeder, Kbh.: DEA 2012, online: <http://dea.nu/sites/default/files/Baggrundsrapport.pdf>.

Dean, M. (1996). Governmentality: power and rule in modern society, London: Sage Publications, 1996.

Djøf (2012). Djøfs studielivsundersøgelse 2011, Kbh.: DJØF, 2012, online: <http://www.djoef.dk/presse-ogpolitik/forside/presse/pressemeddelelser/~media/Documents/Djoef/S/Studielivsundersogelse%202011.ashx>

DI (2012). Turen går til fremtidens erhvervsliv, Kbh.: DI, 2012, online: [http://di.dk/SiteCollectionDocuments/Opinion/Uddannelse/Turen%20g%C3%A5r%20til%20fremtidens%20erhvervsliv_06%20\(3\).pdf](http://di.dk/SiteCollectionDocuments/Opinion/Uddannelse/Turen%20g%C3%A5r%20til%20fremtidens%20erhvervsliv_06%20(3).pdf)

DM (2011). Undersøgelse blandt scienter, Sammenfatningsrapport, 14. december 2011, Frb.: DM, 2011.

DM (2011b). Undersøgelse blandt humanister, Sammenfatningsrapport, Frb.: DM, 2011
Forskerforum (2012). Forskerundersøgelsen 2012, online: <http://www.forskeren.dk/?p=2312>

Foucault, M. (1977). Discipline and punish: The birth of the prison. London: Penguin, 1977.

Foucault, M. (1982). "The Subject and Power" (in) Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics, eds. Dreyfus & Rabinow, Chicago: The University of Chicago Press, 1992.

Foucault, M. (1988). Politics, Philosophy, Culture. Interviews and other Writings 1977-1984, New York: Routledge, 1998.

Hagen, R. (1996). "Rational choice" (in) Klasisk og moderne samfundsteori, ed. Heine Andersen. Kbh: Hans Reitzels Forlag, 1996.

HEFCE (2011). Evaluation of the Higher Education Transforming Workforce Development Programme, Report to HEFCE by CFE and KSA, December 2011, online: <http://www.hefce.ac.uk/pubs/rereports/year/2011/evaluationoftheworkforcedevelopmentprogramme/>

HESA (2011). Higher Education Students Early Statistics Survey 2011-12, online: <http://www.hefce.ac.uk/pubs/year/2011/201127/>

HUM, KU [Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet] (2008). Strategi for studiestarten. Mål og indsats for modtagelsen af de nye studerende på Det Humanistiske Fakultet, online: <http://uddannelsesstrategi.hum.ku.dk/studiestart/strategiforstudiestarten.pdf>

Hutters, C. (2004). Mellem lyst og nødvendighed. En analyse af unges valg af videregående

uddannelse.

Ph.d.-afhandling fra Forskerskolen i livslang læring, Roskilde Universitetscenter.

Hutters, C. (2007). "Al den snak om unges uddannelsesvalg!" (in) Videnscenter for vejledning, Tema: Vejledningsforskning - april 2007, online:

http://www.ug.dk/flereomraader/videnscenter/vejltemaer/viavejledning/al_den_snak_om_unge_udannelsesvalg_camilla_hutters.aspx

Jenkins, A. & L. Walker (eds.) (1994). *Developing Student Capability Through Modular Courses*, London: Kogan Page, 1994.

Moreau, M.P., & Leathwood, C. (2006). "Graduates' employment and the discourse of employability: A critical analysis" (in) *Journal of Education and Work* 19, no. 4: 305-24.

Naidoo, R. & I. Jamieson (2006). "Empowering Participants or Corroding Learning? Towards a Research Agenda on the Impact of Student Consumerism in Higher Education" (in) *Education, Globalization & Social Change*, eds. H. Lauder, P. Brown, J.- A. Dillabough & A.H. Halsey, Oxford: Oxford University Press: 875-884

Nielsen, G.B. (2010). *Student Figures in Friction. Explorations into Danish University Reform and Shifting Forms of Student Participation*, PhD Thesis, Danish School of Education, Aarhus University 2010.

Nielsen, G. B. (2011). "Timing Student's Freedom: On Paradoxes of Accountability and Efficiency" (in) *University Performance Management at Danish Universities*, eds. Kristensen, J. E., H. Nørklit & M. Raffnsøe-Møller, Cph.: DJØF Publishing, Jurist og Økonomforbundets forlag, 2011: 175-193.

Nielsen, S. N. et al. (2012). "Kvindelige studerende stresser" (in) *Politiken* 21. juni 2012, 1. Sektion: 10

Nixon, E., R. Scullion og M. Molesworth (2011). "How Choice in Higher Education Can Create Conservative Learners" (in) *The Marketisation of Higher Education and the Student as Consumer*, eds. M. Molesworth, R. Scullion & E. Nixon, London and New York: Routledge: 196-208

Ozga, J., P. D. Larsen, C. Segerholm & H. Simole (eds.) (2011). *Fabricating Quality in Education, Data and Governance in Europe*, London: Routledge 2011.

Pedersen, O. K. (2011). *Konkurrencestaten*, Kbh.: Hans Reitzels Forlag 2011.

Regeringen (2012). *Udspil om større sammenhæng i det videregående uddannelsessystem a 13. April 2012*, online:

http://www.ftf.dk/fileadmin/Bruger_filbibliotek/Uddannelse_og_ledelse/Redegoerelse_om_stoerre_sammenhaeng_PDF.pdf

Rose, N. (1989). *Governing the soul: The shaping of the private self*, London: Free Association Books,

1989.

Rose, N. (1999). Powers of Freedom. Reframing Political Thought, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Sarauw, L.L. (2011). Kompetencebegrebet og andre stileøvelser. Fortællinger om uddannelsesudviklingen på de danske universiteter efter universitetsloven 2003, Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, 2011.

--- (2011b). "Hilsner fra EU til arbejdslivet? Om konstruktionen af arbejdsmarkedsrelevans på de danske universiteter" (in) Pædagogiske perspektiver på arbejdslivet, eds. Christensen & Berthelsen, Frydendal 2011: 267-303.

Sarauw, L. L. & G. Nielsen (2012). "Hvis globaliseringen er spørgsmålet ..." (in) Uddannelseskvalitet I en globaliseret verden - Vidensøkonomiens indtog i de videregående uddannelser, Globalisering af de videregående uddannelser, eds. Leth Andersen & Jacobsen, Kbh.: Gyldendal 2012.

Sloth, S. L., og R. Brøndum & M. Henriksen (2012). "Unge er bekymrede for at stå uden job" (in) Berlingske 30. juli 2012, 1. Sektion 8.

Thomsen, J. P. (2008). Social differentiering og kulturel praksis på danske universitetsuddannelser, PhD Thesis, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag, 2008.

Tolstrup, H. (2012). Students Narratives, Negotiations and Choices – a longitude Study of Danish Students Transition Processes into Higher Education, Handout, Københavns Universitet 2012.

Ulriksen, L, H. Tolstrup, L. Møller Madsen (2011). "Hvorfor bliver de ikke? Hvad fortæller forskningen om frafald på videregående STEM-uddannelser (naturvidenskabelige, tekniske og matematiske fag)?" (in) MONA: Matematik og Naturfagsdidaktik, nr. 4, 2011: 35-55.

UVM (2007). Danmarks strategi for livslang læring, Uddannelse og livslang opkvalificering for alle, UVM 2007, online: <http://pub.uvm.dk/2007/livslanglaering/>